

բյուզանդական, վրացական և Դվինում կտրված արաբատառ դրամներ:

Մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում քաղաքի կենտրոնական թաղում բացված եղբայրական դամբարանը: Այդտեղ թաղված են եղել մեծ մասամբ կանայք և երեխաներ, որոնց մարմինների վրա եղած նետասլաքներն ասում են, որ դրանք սպանվածներ են: Թաղվածների զգեստների մեջ կտրված ոսկե և պղնձե դրամներից երևում է, որ սպանությունները կատարվել են 11-րդ դարի 40-ական թվականներին, հավանաբար սելջուկների արշավանքի ժամանակ:

Ինչպես ամեն տարի, այնպես էլ այս տարի գտնված առարկաների մեջ մեծ արժեք են ներկայացնում ապակյա և կերամիկական իրերը, որոնց մեջ կան գեղեցիկ վերադիր զարդերով ափսեներ՝ գունավոր ապակուց և փորագիր քանդակներով գավաթներ: Առանձնապես արժեքավոր են հախճապակյա իրերի մնացորդները, որոնց մեջ կան ռեյան (իրանական) տիպի բարձրարվեստ առարկաներ (գավաթներ, գավեր)՝ ոսկեգույն

նախշերով: Գտնված է նաև այդ արտադրության խոտան. դա հիմք է տալիս ասելու, որ դրանք տեղական արտադրություն են: Սա հնագիտության համար շահագնաց արժեքավոր է, որովհետև Հայաստանում այդ արտադրության գոյությունը մինչև այժմ հայտնի չէր:

Բարձրարվեստ իրերի մեծ մասը գտնվել են ստորին բերդի իշխանական ապարանքի ավերակներում:

Պեղումների ընթացքում հայտնաբերված նյութական կուլտուրայի մնացորդներն այժմ ուսումնասիրվում են և շուտով կցուցադրվեն Պետական թանգարանում: Դվինի հնագիտական բազայում կազմակերպված է հնագիտական թանգարան, որտեղ ցուցադրված են գտնված առարկաների մի շարք նմուշներ:

Հրատարակության է հանձնված Դվինի պեղումների վերաբերյալ ծավալուն հաշվետվություն, որը պարունակում է բազմաթիվ նկարներ և շահագրություններ:

ԴԱՄԲԱՐԱՆԱՅԻՆ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ



այլական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Պատմական թանգարանի հնագիտական արշավախումբն ավարտեց Ախտայի շրջանի Քաղսի գյուղի «Չայնենթայ» կոչվող ձորում գտնվող դամբարանների պեղումները և էնեոլիթի (պղնձի դարի) շրջանի քաղաքատեղիի ուսումնասիրությունը:

Այս ձորում գտնվում են ավելի քան 200 դամբարաններ, որոնց մի մասը գետնադամբարաններ են, իսկ մյուս մասը դասվում է սովորական սալարկղային և քարարկղային խմբին:

Արշավախումբն այստեղ պեղեց ընդամենը 9 դամբարան, որոնցից 2-ը՝ էնեոլիթի շրջանի:

էնեոլիթի շրջանի բնակատեղիներ և հատկապես դամբարաններ Հայաստանում մինչև այժմ համեմատաբար քիչ են ուսումնասիրված:

Այդ դամբարաններն իրենց կառուցված-

քով տարբերվում են բրոնզե դարաշրջանի քարարկղային տիպի գերեզմաններից: Դամբարաններում մետաղե իրեր չեն եղել, գլուխը վել են սև փայլաներկով ու շեկ գույնի ամբողջական կավամաններ և նրանց զարդարուն բեկորներ, ինչպես նաև տոհմային օջախի բեկորներ: Գտնված իրերի վրա կան նշաններ, կապված արևի պաշտամունքի հետ: Այդ նույն նշանները մենք տեսնում ենք նաև Քաղսի գյուղի ձորում սրանից 3.500—4.000 տարի առաջ պատրաստված իրերի վրա: Այստեղից երևում է, որ Հայաստանի նախաբնիկները նշված ժամանակաշրջանում եղել են արևապաշտներ:

Այս խմբի դամբարաններից մեկում գտնվեցին օխրայի մնացորդներ, որը հիմք է տալիս կարծելու թե ննջեցյալը, որի ոսկորները չեն պահպանվել, կարմիր գույնով է ներկած եղել: Այդ սովորույթը կապված է կյանքի հարատևության հասկացողության հետ: Դամբարաններից մեկում գտնվեցին

այրված ոսկորների մնացորդներ, որ ցույց է տալիս, թե էնեոլիթում դիակիզման սովորույթը բավականաչափ տարածված էր Անդրկովկասում:

Դամբարանների երկրորդ խումբը վերագրվում է մեր թվականից առաջ 9—7-րդ դարերին: Այստեղ պեղված 7 դամբարաններից 6-ը վերաբերում են միայնակ և աղքատ թաղումների խմբին. սրանց մեջ իրերը սակավ են, իսկ եղածներն էլ՝ հասարակ:

Դամբարաններից մեկի մեջ գտնվեցին մարդկային երեք գանգ և տղամարդու, կնոջ ու երեխայի կմախքների մնացորդներ: Այս դամբարանում գտնվեց նաև երկաթե դանակ և մեկ հասարակ կճուճ, որի մեջ պահպանվել էին ննջեցյալների համար դրված ուտելիքի ոսկորների մնացորդները:

Պեղված է նաև ձվաձև մի գետնադամբան, որն ունի 10 մետր երկարություն և 6 մետր լայնություն: Գերեզմանափոսը կառուցված էր տանձաձև, մուտքը պատրաստված էր քարերով, իսկ 3 մետր տրամագիծ ունեցող գերեզմանափոսի պատերը շարվածք չունենին:

Գետնադամբանի խորքում, շրջանաձև լայն տարածության կենտրոնում գտնվեց մեկ ոչխարի ամբողջական կմախք: Հետաքրքիրն այն է, որ մինչև թաղելը ոչխարի գլուխը կտրել, դրել են մարմնի տակ, իսկ ոչխարը պառկեցրել աջ կողքի վրա՝ ոտքերը ծալած վիճակում:

Պետք է ենթադրել, որ գետնադամբանը կառուցվել է հատկապես ոչխարը նրա մեջ թաղելու համար: Սեանի ավազանում, Ալավերդու, Կիրովականի և այլ շրջաններում կատարված պեղումներից պարզվել է, որ պաշտվող կենդանիները թաղվել են հատկապես իրենց համար կառուցված դամբարաններում, և, որ կարևորն է, թաղվել են կեն-

դանության ժամանակ իրենց խնամող մարդկանց հետ միասին միևնույն դամբարանում:

Քաղսի գյուղից ներքև, Հրազդան գետի ընդարձակ ձորում գտնվում են մինչև այժմ ուշադրության չարժանացած մի հնագույն քաղաքի ավերակներ: Քաղաքատեղին ունի շուրջ 1.800 մետր երկարություն և 400—800 մետր լայնություն: Գետնի երեսին պարզ երևում են երկու զուգահեռ՝ 5—8 մետր լայնություն ունեցող ոչ ուղիղ փողոցներ, որոնց աջ ու ձախ կողմերում դասավորված են բակազուրկ տներ: Տները կառուցված են քարից՝ տանձաձև, շրջանաձև և քառանկյունի-երկարավուն: Տների առաջին և երկրորդ ձևերը վերաբերում են մեր թվականից առաջ 3-րդ հազարամյակի երկրորդ կեսերին: Քաղաքի ավերակների կենտրոնում փողոցը լայնանում է շրջանաձև, որի տրամագիծը կազմում է 30 մետր: Պետք է ենթադրել, որ դա քաղաքի հրապարակն է եղել:

Քաղաքը արևմուտքից պաշտպանված է Հրազդան գետի սրնթաց հոսանքով, արևելքից՝ գրեթե անմատչելի քարափներով, հարավից՝ ցիկլոպյան պարսպով, որի մնացորդները դեռ մինչև այժմ պահպանվել են:

Քաղսի գյուղի «Չայենթայ» կոչվող ձորի քաղաքատեղին շեն է եղել մեր թվականից առաջ 3-րդ հազարամյակի կեսերից մինչև 1-ին հազարամյակի 7-րդ դարը:

Նախնական ուսումնասիրությունը մեզ բերեց այն համոզման, որ քաղաքը կործանվել է մեր թվականից առաջ 8-րդ դարի վերջերին, 7-րդ դարի սկզբներին՝ ուրարտական տրշավանքների ժամանակ:

Հայաստանի անգիր շրջանի պատմության համար հետաքրքիր նորություններով և նյութական արժեքներով հարուստ այս բնակավայրն արժանի է ավելի լայն ուշադրության և հետազոտության:

